

megisméülődő jeleneteket és ezért nem is esik olyan nehezükre valóban életesen megjárni a nagy történelmi napokat.

Második művész-filmünk különösen a fényképezés terén mutat lényeges fejlődést, ami érdekes meglepetéseket hozhat a közeli jövőben és ezért különös érdeklődéssel várjuk a következő filmek bemutatását. S ha tekintetbe vesszük, hogy jelenleg több mint 10 új művészfilm forgatása folyik, úgy ez azt is jelenti, hogy a jövőben az ország népeinek igényeit már nagyobb lehetőséggel elégítheti ki a jugoszláv filmtermelés.

Kun Szabó György

SZÍNHÁZ

A MINISZTER FELESÉGE

»Ridentem dicere venum« — nevetette megmondani az igazat, de nem elmézően és nem is megbocsátóan, hanem könyörtelenül és éles, elítélő hangon, — ez a szatíra. És mivel mi a drámában nem mehetünk el vállvonogató nemtörődomséggel a kérdés mellett, hogy a színpadra kerülő darab tragédia-e, bohózat-e vagy éppen szatíra, mielőtt most tovább mennénk, föltétlenül meg kell határoznunk a műfaj követelményeit.

Humor vagy szatíra kell, — ugrik elénk a kérdés, ha a színházi bemutató tanulságait és az összhatást mérlegeljük?

A humor finom művészi eszköz és ha igazán művészi, akkor ártatlan is. Fölmentí, mintegy föloldozza az embert apró botladozásai alól, mert szereti. Nem tagadja meg tőle a rokonszerzet, még akkor sem, ha ezek a botladozások nem csupán szavaiban, de hirtelen vagy akár meg gondolatlan cselekedeteiben megnyilvánulnak. De még a gúny eszközeihez sem nyúl, ment hősét menteni akarja, hogy átsegítse együgyűségein és megkaparintsa számára az elégtételt. A humor nemcsak nevetetni, de mélyen sajnáltatni is tud, hisz magáénak vallja mindazt, amit mond és azonosulni tud vele. A humor az

alkotó társadalomból hajt ki, annak a képét tükrözi a maga egészséges kacagásán is... A szatíra sokkal keményebb s amennyire művészi eszköz, annyira fegyver is, mert amikor a hulló, romboló társadalmat vagy életformát bírálja, annak belső bajait kutatja, a bajokban nem a fogyatékoságot látja, hanem a bűnt, amely a cselekedetek minden fondorlatában ott fészkel és benne él a szándékban is. A szatíra nem emberi botlásokat, hanem társadalmi betegségeket fed föl és péntégerre állít.

Nusics Branisláv alakjai nem bárgyú figurák, nem is botladozók, hanem a tőkés rendszer minden hájjal megkent kufárai, építői és szolgálói. Apraja-nagyja mindaz. Ha a vígjátékem néha el is önti a darabot, mert Nusics szerette és tudta megnevetetni a közönséget, e mögött mégis ott érezzük a társadalombírálat sokszor szinte merészen éles hangját és az ítéletet is, amelyet oly könyörtelen csattanással kimond a hatalom, a vagyon felé kapaszkodó közélművelő osztály fölött.

Hiteles-e a kép? Nusics életműve és írói magatartása hitelesítették. Szerbiában és a régi Jugoszláviában a politikai és a társadalmi élet szatirikus arca. A »csarszija« messze a magasban, a nép fölött élt s kiket a polgári élet mohósága magával ragadott, azok is oda tartottak.

A nyárspolgár ebben a környezetben jó alanynak bizonyult, mert egyedüli vágya az érvényesülés és a fölötte élő nagytőkések, államférfiak és az államapparátus filiszterei életmódjának majmolása. Zsivka asszony, Popovics Szima miniszteri tanácsos felesége is fölfele néz, hogy lefele annál jobban taposhasson. A miniszteri előléptetés csak alkalom arra, hogy ez a rabbiátus törtető asszony megmutatkozzék a maga igazi valóságában és pillanatnyi tündöklésével fényt vessen mindarra, ami körülötte forrtog, zajlik, ami voltaképpen körülveszi és ami az egész világának egyedüli lényege. Nincs egyetlen olyan alak se kö-

rülötte, akit a véletlen sodort volna a tévelygésbe, mert nem (tévelygő Péró, az öreg írrok sem, hanem szolgálók, akinek megalkuvására és megtestesült lakájszemlére osztályuralmat lehet építeni. Mindenki a maga külön kis vágyával, panamájával, »ügyes-bajos dolgával« siet a miniszorné elé és mindenki hasznát akar húzni abból a pozícióból, amely — úgy érzi: és nagyon is jól érzi — az ő osztálymagatartásából vált családi leveles-fazékká. Most mindenki merül akar belőle, még a talajvesztett cseléd lány is, akit ez a hulló környezet tett »fehér-cselédde«. Zsivka asszony, a miniszter felesége nyárspolgári mohóságában mindent egyszerre fölnyalabolna: hatalmat, tekintélyt, társadalmi hívatást (?) és társasági szerepet is. Szóval mindazt, amit az uralkodó osztály politikája és belső élete lehetővé tett számára. Ha mindez most, az első nekiszaladásra nem is sikerült, ha a vő szívósabbnak és agyafurtabbnak is bizonyult, mint az anyós s ha a nagyzási hőbort botrányba is fűllesztotta a miniszteri család életét, — a miniszter felesége és a többiek ezt nem úgy érzik, mintha csatát vesztek volna, hanem csupán egy kis balsikernek, amelyet a férj — a lemondás után — egy közlegyintéssel intéz el, a »miniszteri gyerek« teli torokkal bömböli az utcán, hogy »le a kormányval«, a kudancot ivallott asszony pedig gúnyosan néz végig az államkasszáját pumpoló vején, mert tudja, hogy az ő társadalmában, ha ma valami nem is sikerült, holnap majd óvatosabb lesz s megint minisztermé lehet.

A darab vázát, ha így nézzük, s ha Nusics mondanivalójában a mély társadalmi jelentést keressük, akkor a szatírának ez a maró levegője csap meg bennünket. A darabnak ez az igazi értéke s nem az a vígjátékesem, amely kétségtelen végighúzódik benne és nagyon sok esetben, ha a rendező vagy a színész nem tartja kezében a lényegét megmutató mozzanatok, hatóerejével

előtérbe kerül és a jeleneteket egymás után fokozva a komédia vonalára viszi. A közönség soraiban a vidám és megelégedett nevetés helyett harsány hahota hallik s itt megközelített nuscisi alakokról és már nem is a színész, hanem a jelenet keltette zaj nyomja el a tovaíramló cselekmény legértékesebb csattanóit.

A Magyar Népszínház sorrendben most a harmadik Nusics-darab bemutatására vállalkozott. A »Gyanús személy« a Nusics-művek között is a legvázlatosabb darabok közé tartozik, így annak beállításáról — a bemutatótól eltelt két év után — távolról sem mondhatunk jót. A párhuzam megvonására és a fejlődés kiértékelésére alkalmasabb a másfél esztendővel ezelőtt bemutatott »Képviselő«. Sántha Sándor rendezői munkáját dicsérjük, ha a Képviselő bemutatója után ma már jól nuscisi szatíráról beszélhetünk. A darab beállításában és a képek megszerkesztésében éreztük azt, hogy itt nem a komédiára, hanem a társadalmi jelentésre helyeződött a hangsúly. Minden rendezői törekvés erre irányult, ha nem is sikerült lehátolnia a nuscisi szatíra mélységéig. Hogy ezeket a mélységeket miért nem érte el, erre a kérdésre leghamarább a tipológia néhány jelentős tételével válaszolhatunk. Nem vígjáték-típusokról van szó, ez nagyon jól megértette a rendező, de úgy éreztük, hogy egy-két akarva nem akarva rokonszenves színmű-típus mégis becsúszott az együttesbe. Mint az előljáróban már mondtuk, a szatíra rokonszenvet nem tűr, Cséda alakja mégis rokonszenves és nem kis rokonszeny sugárzik olykor Dára arcáról, hogy az öreg miniszter számadmas talajját me is említsük. Jóllehet nagy földadatot ad egy családi tabló színes beállítása, de nyomban veszít az értékéből, ha élettelen papírmásé válik. Így a családi nagy jelenet tablójából egy-két alak (Jakab bácsi, Pánta és részben Jóva is) eliskadt, bár jól

tudjuk, a néhány szavas szerep sem ok arra, hogy jelentős alakok elsikkadjanak.

Kétségtelen, a miniszterné alakjának a megformálása a legösszetettebb feladat s a helyes megoldás egyben a darab alaphangjának megtalálását jelenti. Nem a rendezőn múlott, hogy Sefcsics Mici Zsivka asszonya nem is annyira játéknál, mint inkább alkatanál és orgánusánál fogva a nagyasszony alakját sejtette. Erőteltjes és többé-kevésbé hiteles alakítás volt ez a maga memében, ha csupán színészi teljesítményről volna szó. Ezúttal s mindig, amikor egy alakra épített darab főszerepéről van szó, nem elégedhetünk meg azzal, hogy Sefcsics Mici »bevált!« Az ilyen közhelyszertű megállapítás természetesen közhelyszertű teljesítményt jelent. A művészi ábrázolás az, ha Nusics nyárspolgár asszonya nemcsak kántál (s nem úgy kántál, ahogy neki nem áll jól) hanem művészi átéléssel megbtestesíti a nyárspolgárt. Az apróbb és néha nagyobb túlzások — úgy éreztük, — segédeszközei voltak ahhoz, hogy a nagy jeleneteken átvergődjön. (A harsány, artikulátián hang már nem a szatíra hangja, — az már a burleszket jelentti). Mindeme fogyatékoság ellenére a darab nem egy nagy jelenet éppen a főszerep biztonságában érvényesült és sokszínű derűjének nem kis mértékben visszhangja a közönségsíker.

Tikvicki Mária egy drámai hősnő hatványozottan nehezebb szerepével sokkal hamarabb megbirkózik és tragikai hangulatot sokkal előbb tud teremteni, mint egy szatíra vagy szatirikus vígjáték kis szerepében derűt. Pattogó, túl gyors ütemű beszéddel igyekezett a cselekmény hangulatába kapcsolódni, nem egyszer le is maradt s szinte egyedül, egészen más hangulatkört teremtett magának a színen. Így nem is csoda, hogy néha túlzásokhoz folyamodott, amelyből olykor csak édes nevetése billentette helyre.

Cséda az ujdonsült miniszter veje,

korrupt és agyafúrt fővárosi fickó, aki házasságát is az apósa előmeneteléből vagy előléptetéséből csorgó pénzekre építette. Számításból és haszonlesésből él, mint az uralkodó osztály minden elősködő filisztere s ennek az életstílusnak biztosításáért mindenre képes. Szeretne egy szép asszonyt két fizetési osztállyal, de nem vetne meg »két asszonyt négy fizetési osztállyal« sem. A Magyar Népszínház bemutatóján a tőkés rendszer e sötét figurája volt a legtévesebben megfogalmazott és elrajzolt alak. Nem volt típus, hanem egy egyszerű, majdnem szünke tisztviselő, aki néha, egy-egy röpké pillanatra rokonszenvesse is válhatott az egyik ámulatból a másikba eső közönség előtt. Sovény Károly jól sikerült maszkja is inkább a tiszt polgár maszkja maradt, aki vár ugyan a hozományra, mégpedig az államkasszából, de úgy fékezi anyósát, mintha a család tisztességére egyedül ő vigyázna. Sovény mindazzal adós maradt, amit a szerző Csédáról Vászó bácsi szájába adott s így a miniszterné anyósi gyűlöletét is indokolatlanná tette.

A tenyeres-talpás szobalány nyelve úgy oldódik, ahogy azt környezete megengedi s bizalmas családi szerepe akkor válik cinkostársivá, amikor kinyílnak előtte a törtétek szennyesládái. A szolgálatkütségnek ezt a sajátos formáját N. Kis Klára helyenként egészen elfogadhatóan érzékelte, főleg a darab első jeleneteiben; később, amikor szerepe a bizalmas s alakja a cselekmény középpontjába kerül, nem egyszer elejti a fonalat vagy fiatal epizódista módjára elcsúsztatja. Figurája plasztikus volt, sokhelyütt egészen megragadó, azután megint megfeledkezett a koncentrációról s kis szövegfőmondás után behúzott nyakkal vonult át a színen. A játék megszakíthatatlan folyamatosságára fokozottabban kell törekedni Kiss Klárának, hogy egy pillanatra se essen ki a szerepéből: teljesítménye csak így lehet egységes és egyöntetű.

A filiszteri világ kifent alakjait

Nusics mesteri kézzel rajzolta meg. Nem bohócok s nem is üres piperkócok ezek, ha a darabban a piperkócok fogásaival is lépnek föl, hogy a mondán életben fölszedett mázukat megcsillogtassák. A letűnt társadalom egy ilyen ügyencéje Dr. Ninkovics külügyminisztériumi titkár, a miniszternek belső, titkos barátja és a nyárspolgárok nagypolgári vágyainak fizetett beteljesítője. Sántiha Sándor kivásalt tisztviselő-dönjujanja talán a legjobban megközelítette a nusicsi alakot, bár játékának folyamatosságát technikai hiányosságok zavarták meg s így figurája sem válhatott valóban élményszerűvé. Mindjárt itt kell megemlíteniünk Cseh Mária Szója asszonyát, aki, amint a színpadra lépett, magával hozta egész társadalmi multját, mindazt, ami a könnyűvérű, polgári nők életét betölti. Nem adott többet, de kevesebbet sem. Éppen a túlzásoktól való tartózkodásával érzékelte azt, hogy nem él a helyzetkomikum roppant előnyeivel, hanem valóban a jelentésre helyezi az alakítás súlypontját. (Maszkjából a hervadó s mégis élnivágyó nő arcvonásai hiányoztak.). Így, végre Nagy Frigyesnek is alkalma nyílt bemutatni alakító képességeit. Fővárosi jampece hiteles alak annál is inkább, mert ez az ő igazi eleme. A kabaré olyannyira ismert pesti hangja nála most nem tört fölszínre: a színészi teljesítmény javára lefékezte a Nusics-szöveg. Szabó István, Balázs Janka és Fazekas Piri olyanok voltak, mint amilyeneknek ilyen szerepkörben már láttuk őket. Vigyáztak és sikerrel vigyáztak arra, nehogy elmosódó figurát adjanak, mint Sulc Ilona és Mamuzsics István. Godányi Zoltán lombrozó típusa sokkal jobb volt, mint hasonló alakok üres filmkópiái.

Az uralkodó osztályok szolgálal-

kei a maguk száználmas esendőségükben is az elnyomatás torz képeit vetítik, — ezt olvashatjuk ki Nusics írókának magyszerűen megfestett alakjából s ezt érzékeltette olykor csaknem maradéktalanul Kiss György is. Ebben a részleteiben kidolgozott játékból láttuk vagy inkább egy-egy mesteri fölvilágításból következtettük, hogy Kiss György a mellékszerepet a főszereppel egyenrangúvá tudja tenni. És számára a bírálat részéről ez a legnagyobb elismerés. Gyapjas János sihederje elfogadhatóbb eddigi alakításainál. Kevesebb a műkedvelői gesztus s egyre több benne a pusztá komédiázást háttérbe szorító emberi vonás. Ideje lenne már, hogy ne csak a gyerekek, de a felnőtt szerepekben is megtalálja a megfelelő hangot. Rind Károly karikatúrája kacagató, de mint ha jobban bele illene egy bohózatba, mint a több fegyelmet igénylő szatirikus vígjátékba. A darab nem egy kisebb szerepe része az egésznek. Az együttes tagjai, akik a színlapon helyet kaptak, egyre érezhetőbb színészi fegyelmelzetséggel végezték munkájukat.

Nusics Braniszláv szatirikus vígjátéka, a »Miniszter felesége« nem először szerepel magyar színpadon. Valójában ez volt az első Nusics-darab, amellyel a magyar színházlátogatóközönség megismerkedett, de a pesti színpadok százai szerint ismerkedett meg vele. Mert a hevenyészett fordítások éppen azt sikkasztották el a darabból, ami annak és az egész nusicsi színműirodalomnak a lényege. *Herceg* János fordításában ezért nem csak a főmottó prózáink munkáját kell dicsérniük, hanem a »Gospodja ministarka« első hiteles fordítását, amelyben a mű igazi mondanivalójára és a szerző hamisítatlan értékeire leltünk.

Lévay Endre